

**Кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність**

УДК 343.98

В.В. ТИЩЕНКО,

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

**СУЧАСНИЙ СТАН І ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ
РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ
РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ**

Анотація. У статті досліджено деякі проблеми сучасного стану та тенденції розвитку заключного розділу криміналістики — методики розслідування злочинів. Проаналізовані погляди сучасних вчених-криміналістів на принципи формування криміналістичної методики. Пропонується виділення двох рівнів таких принципів: 1) спрямованих на формування принципів теоретичної розробки окремих криміналістичних методик і 2) призначених оптимізувати практичну діяльність з розслідування злочинів. Висловлені авторські погляди на класифікацію, зміст та форми окремих криміналістичних методик розслідування.

Ключові слова: криміналістична методика розслідування злочинів, принципи формування криміналістичної методики, класифікація, зміст, форма окремих криміналістичних методик розслідування.

Постановка проблеми. В останні роки в криміналістичній науці велику увагу стали приділяти розробці її заключної частини, в якій синтезуються, розвиваються та конкретизуються положення криміналістичної техніки і криміналістичної тактики — методики розслідування злочинів, і зокрема її теоретичних основ. Цій проблемі присвячені монографічні дослідження І.О. Возгріна, Ю.П. Гармаєва та О.Ф. Лубіна, В.А. Журавля, В.Є. Корноухова, С.Ю. Косарева, В.В. Тищенко, С.Н. Чурилова, А.В. Шмоніна, Б.В. Щура, а також роботи інших авторів. Крім того розроблюються й окремі положення, різноманітні теоретичні категорії і поняття методики розслідування: криміналістична класифі-

кація злочинів, криміналістична характеристика злочинів, типові слідчі ситуації, технологія, програмування та алгоритмізація розслідування, слідчі задачі і тактичні операції та інші.

Викладення основного матеріалу. Підвищений інтерес до такого розділу криміналістики як методика розслідування злочинів обумовлений кількома причинами. По-перше, теоретичні основи криміналістичної методики довгі роки комплексно і різнобічно не розроблялись, що можна пояснити накопиченням, осмисленням, переробкою та адаптацією знань з області філософії, кібернетики, теорії управління і теорії інформації, праксеології та інших природничих і гуманітарних наук, що зумовило онов-

лення, розширення, перегляд та систематизацію понятійного апарату даного розділу криміналістичної науки. По-друге, зі зміною суспільно-економічних відносин в державах, що входили раніше до складу Союзу РСР, з'явилися нові види злочинів, набули поширення організовані злочинні формування, зросла та зміцніла професійна і рецидивна злочинність, що викликало необхідність наукової розробки численних нових і суттєвого оновлення вже існуючих окремих (міжвидових, видових, підвидових) методик розслідування. По-третє, такі окремі методики мали різну, часом недостатньо продуману структуру, що позначалося і на їх змісті, сприйнятті, теоретичному осмисленні та ефективності практичного застосування.

Значення методики розслідування в криміналістичній науці важко переоцінити. М.П. Яблоков і О.Ю. Головін зазначають: «У ній (методиці) розроблюється стратегія всієї криміналістичної діяльності з розслідування злочинів. У силу цього методика розслідування не тільки стала таким розділом криміналістики, без використання наукових і практичних даних яким фактично неможливо професійно вести розслідування злочинів, але і є найважливішим кінцевим продуктом криміналістичної науки» [25, с. 141]. Звичайно, з погляду на таке значення криміналістичної методики вона повинна відповідати сучасним вимогам теорії і практики.

Видається за доцільне розглянути низку тенденцій у розвитку криміналістичної методики розслідування з урахуванням теоретичних і методологічних розробок останнього десятиліття. В даний час прийшло розуміння того, що окремі методики розслідування повинні формуватися на основі науково розроблених загальних принципів, які ведуть не тільки до однакового підходу побудови окремої методики, але і до правильного

її вибору і застосування на практиці з урахуванням усього розмаїття злочинів та обставин їх вчинення.

Спостерігаються різні погляди щодо реалізації названої ідеї. Так, С.Н. Чурилов пропонує вдосконалення наукових положень криміналістичної методики здійснювати на основі розробки окремого вчення про загальний метод розслідування, який являє собою єдину систему окремих теоретичних побудов і окремих теорій, що містяться в криміналістичній методиці [18, с. 53; 19, с. 31-230; 20, с. 20-32]. Потрібно зауважити, що думку про існування загального методу розслідування висловив свого часу Р.С. Белкін: «У нашому розумінні загальний метод розслідування злочинів — це шлях максимально можливої адаптації окремої криміналістичної методики до обставин конкретного акту розслідування, система правил такої адаптації, що допомагає слідчому повніше використовувати рекомендації криміналістичної науки в області організації і здійснення розслідування. Формула «від способу вчинення до методу розкриття» в лаконічній формі виражає суть цього методу, хоча, як і всяка формула, потребує коментарів» [1, 803]. Відомо також, що таке правило було сформульовано ще в 30-х роках минулого століття Б.М. Шавером [21, с. 46]. Разом з тим, Р.С. Белкін зауважує, що це правило не можна розглядати в якості методу розробки окремих криміналістичних методик [1, с. 802], але воно може грати роль керівної засади при застосуванні типових окремих криміналістичних методик [1, с. 803]. Запропонований загальний метод розслідування структурно складається з двох частин: 1) криміналістичного аналізу злочину, виходячи з наявної інформації, що здійснюється на базі криміналістичної характеристики даного виду злочину а також 2) пристосування (адаптації) окремої криміналістичної методики до

ситуаційних особливостей конкретного акту розслідування. Як бачимо, структура цього методу розслідування вказує на загальний підхід до вибору напрямку і технології розслідування у конкретному кримінальному провадженні, але не розкриває його конкретний методологічний зміст.

Ідея вчення про загальний метод розслідування, на думку С.Н. Чурилова, полягає в тому, щоб об'єднати всі теоретичні побудовання, окремі криміналістичні теорії і наукові факти в цілісну систему, якій властива нова інтегративна якість, і що таким чином утворює поняття системи загальних положень криміналістичної методики [19, с. 40-41].

Поняття загального методу розслідування С. Н. Чурилов надає у вигляді формули: йти від сприйняття й оцінки вихідної слідчої ситуації до її криміналістичного аналізу і від його результатів до вибору типових комплексів методичних рекомендацій відповідної окремої методики, а потім до їх адаптації щодо обставин конкретного розслідування [16, с. 22]. Зміст наведеного поняття, на наш погляд, можна скоріше віднести до моделі загальної програми розслідування у кримінальному провадженні, що вимагає подальшої деталізації та конкретизації. Саме вчення про загальний метод розслідування злочинів пропонується виділити як нове самостійне окреме вчення і ввести в загальну теорію криміналістики на правах її підсистеми [20, с. 48]. Така пропозиція нагадує висловлювання ідеї (І.Ф. Герасимов, Л.Я. Драпкін) про розробку загальної теорії розкриття злочинів [2, с. 226-228]. Проте вчення про загальний метод розслідування розглядається С.Н. Чуриловим тільки в межах криміналістичної методики розслідування.

Таким чином, за думкою С.Н. Чурилова, загальний (універсальний) метод розслідування включає в себе всі теоре-

тичні положення криміналістичної методики і спрямовує їх на оптимальне формування окремих методик та подальшу їх адаптацію до розслідування у конкретному кримінальному провадженні. Гадаємо, що метод, нехай навіть загальний, не може замінити всі теоретичні положення криміналістичної методики. З іншого боку, метод слід розглядати як інструмент, спосіб, за допомогою якого утворюється окрема методика розслідування, але не фактор, який обумовлює зміст і структуру такої методики. На нашу думку, оптимізація окремих методик розслідування залежить від правильного визначення принципів їх формування у теорії та застосуванні у практиці [16, с. 115-124].

Уявляється, що ідея стосовно загального методу розслідування стикається з ідеєю створення базової методики розслідування. Так, Ю.П. Гармаєв і А.Ф. Лубін вважають, що розробка конкретних (окремих) методик розслідування не буде достатньо ефективною без попереднього створення наукою загальної (універсальної) методики або загальної (базової) моделі діяльності з виявлення та розслідування злочинів [4, с. 3, 79]. Інакше кажучи, основним принципом формування окремих методик є використання базової моделі методики, що структурно включає такі елементи: чотири етапи розслідування (перевірочний, версійний, етап планування, етап реалізації плану перевірки версій); завдання, відповідні кожному з них; рекомендовані для вирішення цих завдань заходу. Так, на перевірочному етапі ставляться завдання щодо виявлення ознак злочину що готується, що здійснюється або вчиненого злочину; щодо встановлення слідів розслідуваної події, з аналізу та перевірки вихідної інформації. На етапі побудови версій (етапі формування і розробки версій) розробляються завдання з формування

версій про передбачувані суб'єкти і способи вчинення діянь, а також по виведенню наслідків з цих версій. На етапі планування розслідування (перевірки версій) постають завдання по формулюванню питань, що підлягають встановленню і доказуванню; по підбору заходів, виконавців, по послідовності виконання заходів, термінів. Нарешті, по відношенню до етапу реалізації плану перевірки версій повинні бути дані рекомендації з виконання плану розслідування, а також щодо вибору та використання тактичних, технічних та інших засобів.

Пояснюючи призначення названої структури базової методики, автори пишуть: «Криміналіст-розробник повинен знати, за якою дослідницькою програмою формувати нову конкретну методику або модернізувати стару. Криміналіст-практик має право мати перед очима досить простий, зрозумілий, а при візуальній формі уявлення — наочний алгоритм дій» [4, с. 98]. Така структура базової методики, на їх думку, покликана служити моделлю (шаблоном) для формування конкретної методики [4, с. 99].

Уявляється, що в даному випадку йдеться саме про створення загальної програми розслідування, яка є структурною моделлю слідчої діяльності, і разом з тим, утворює елементний склад структури окремої методики розслідування, хоча і не є безперечною. Так, будувати всі структурні елементи методики розслідування тільки навколо висунення та перевірки версій, на наш погляд, означає упущення з виду багатьох інших істотних її компонентів, зокрема визначення предмета доказування, з'ясування слідчої ситуації, постановки тактичних завдань і засобів їх вирішення. Коментар авторами пропонованої структури базової методики свідчить і про те, що вони не бачать відмінностей у принципах теоретичного формування окремих методик

і в принципах застосування або побудови (у разі відсутності її наукової розробки) відповідних методик у практичній діяльності.

Ідея створення базової методики розслідування злочинів підтримується і В.А. Журавлем, який пропонує розглядати таку методику у вигляді інформаційно-пізнавальної моделі, що дозволить забезпечити впорядкування елементів в її структурі, більш тісний зв'язок між ними, а загалом — підвищити ефективність пізнавальних дій. У внутрішній архітектоніці цієї моделі пропонується виділяти два рівні — ретроспективний і перспективний. Перший включає в себе криміналістичну характеристику злочину певної категорії, а другий описує процес розкриття і розслідування такого злочину, включаючи типові слідчі ситуації, програми розслідування, типові системи слідчих дій та оперативно-розшукових заходів [6, с. 108-109]. Загалом структура цієї моделі відповідає будові елементного складу окремої методики розслідування, що представлена у загальних положеннях криміналістичної методики. В такому разі уявляється, що в згаданих положеннях доцільно говорити про базову методику та її структуру, що знаходить своє відображення у структурі окремих криміналістичних методик розслідування. Звичайно, базова методика відображує лише загальні закономірності інформаційно-пізнавальної діяльності і слугує лише дороговказом щодо структури та технології такої діяльності, а не є якоюсь універсальною методикою, яку можна використовувати без врахування особливостей злочинів певної категорії [25, с. 147-151].

В наукових працях останніх років проблема вдосконалення методик розслідування пов'язується з систематизацією та класифікацією таких методик [3, с. 287-294; 4, с. 148-189; 9, с. 232-269; 24, с. 103-124].

Думаємо, що центральним рівнем криміналістичних методик є методики розслідування окремих видів злочинів. Якщо постає проблема з розслідування системи взаємопов'язаних злочинів, що зумовлюють досягнення злочинної мети, то необхідно використовувати комплексну методику (наприклад, в розслідуванні господарських злочинів, злочинів проти власності, поєднаних з використанням службового положення або злочинів у сфері обігу наркотичних засобів тощо), а в розслідуванні певної злочинної діяльності — міжвидову методику (наприклад, корисливо-насилницької злочинної діяльності). Поряд з цим, виокремлюються і методики вузького спрямування, так звані підвидові або групові методики: вбивств на замовлення, кишенькових крадіжок, розбійні напади на житло і т.п. Інколи методики звужують ще більше, вводячи додаткові ознаки, наприклад: методика розслідування кишенькових крадіжок в громадському транспорті чи методика розслідування вбивств на замовлення, які вчинюються щодо політичних діячів. Гадаємо, що надмірне звуження окремих методик не дає змогу виявити загальні положення та порівняти особливості розслідування злочинів одного виду або підвиду. Криміналістична класифікація злочинів дозволяє виділити в межах видової методики їх певні різновиди і вказати на особливості розслідування у відповідних типових ситуаціях. Тому не можна погодитися з виокремленням таких методик як «методика встановлення алібі», «методика встановлення злочинця по гарячих слідах», «методики виявлення і викриття інсценувань» тощо. Слід погодитися з В.Є. Корноуховим, що в даному випадку мова повинна йти не про методики, а про типові тактичні завдання, що постають у розслідуванні [8, с. 148].

Заслугує уваги звернення ряду криміналістів до використання технологічного підходу в аналізі слідчої діяль-

ності, діяльності з підготовки, вчинення та приховування злочинів (злочинної діяльності), а також у розробці методики розслідування злочинів [3, с. 34, 102-103; 10; 17]. Так, А.В. Шмонін висловлює думку, що такий підхід може з'явитися новою парадигмою криміналістичної науки [22, с. 363]. Розглянемо співвідношення понять методики розслідування і технології розслідування. А.В. Шмонін під технологією розслідування розуміє «функціонально обумовлену упорядковану сукупність дій (діяльність) суб'єкта розслідування, забезпечених необхідними ресурсами, реалізованих їм у процесі розкриття, розслідування та попередження злочинів» [22, с. 365]. На його думку, поняття технології розслідування включає в себе не тільки криміналістичну методику (окремі криміналістичні методики), але й інші елементи, до яких він відносить організаційні заходи, криміналістичну техніку і тактичні комплекси. Тому четвертий розділ криміналістики він вважає доцільно перейменувати на «технологію розслідування злочинів», включивши до нього сукупність типових технологій розслідування злочинів [22, с. 364, 374-375].

На жаль, автором співвідношення понять «методика розслідування злочинів» і «технологія розслідування» розкривається, на наш погляд, неточно і суперечливо. Якщо в методиці розслідування можна використовувати технологічний підхід, розглядати її з технологічних позицій, тобто виділяти один з її аспектів, то незрозуміло, чому технологія стає більш широким поняттям, ніж методика? Що стосується організаційних, тактичних і техніко-криміналістичних аспектів, то методика розслідування, як розділ криміналістики, їх органічно включає в систему наукових рекомендацій і в структуру практичної діяльності з розслідування окремих видів (груп) злочинів.

Не можна знайти ясної відповіді з даного питання і в роботах В.О. Образцова. Так, в одному випадку пише про те, що завдання методики розслідування полягає в тому, щоб дати систематизований опис механізму, технології діяльності слідчого при вирішенні будь-якого завдання або всього комплексу пошуково-пізнавальних завдань попереднього розслідування [10, с. 278]. Отже, в методиці розслідування можна виділити технологічний аспект слідчої діяльності. У цій же роботі він звертається до окремих, різного рівня методик розслідування, але називає їх моделями технологій розслідування. Інакше кажучи, поняття методики замінюється поняттям технології. В іншій роботі В.О. Образцов говорить про те, що поняття технології розслідування ширше поняття методики, тому що включає в себе не тільки методи, але і опис знань, застосування в комплексі і певної послідовності різних методів, принципів, правил, інформаційних та технічних систем як на тактичному рівні, так і на стратегічному рівні [11, с. 64].

Безумовно дана проблема заслуговує подальшого наукового дослідження. Думається, що в діяльності з розслідування злочинів дійсно можна виділити методичні та технологічні аспекти, які являють собою синтез процесуальних, організаційних, оперативно-розшукових дій, пізнавальних методів і прийомів, засобів вирішення стратегічних і тактичних завдань розслідування. Методика вказує на напрями, шляхи, залежно у виборі та застосуванні способів здійснення пошуково-пізнавальної діяльності в типових слідчих ситуаціях і на відповідних етапах розслідування. Технологія дозволяє оптимально здійснювати діяльність з розслідування злочинів завдяки організації та координації всіх необхідних дій і заходів, що виконуються відповідно до комплексної програми розслідування

по послідовному і поетапному вирішенні поставлених завдань [15, с. 23].

Вивчення слідчої практики показує, що традиційні види і підвиди методики не завжди забезпечують належну ефективність розслідування. Пояснюється це, зокрема, тим, що такі методики орієнтовані або на конкретний кримінально-правовий вид злочинів (вбивство, крадіжка і т.п.) або на його різновид, виділений за кримінально-правовим і (або) криміналістичним ознаками (наприклад, вбивство за замовленням; вбивства, замасковані інсценуванням; крадіжки, пов'язані з проникненням в приміщення і т.п.). На початку кримінального провадження далеко не завжди можна дати однозначну кримінально-правову оцінку розслідуваної події, а, отже, правильно вибрати видову (підвидову) методику розслідування. Крім того, злочинна діяльність певної особи або групи осіб може включати цілий комплекс пов'язаних між собою злочинів, що знову таки не дозволяє продуктивно скористатися будь-якою окремою видовою методикою. Разом з тим, криміналістична оцінка вихідної слідчої ситуації дозволяє досить точно віднести конкретний випадок до певного типу, роду, категорії злочинів, правильно поставити тактичні завдання, розробити загальні версії, визначити засоби їх вирішення та перевірки. Тому слід підтримати думку про подальшу поглиблену розробку основ формування комплексних групових криміналістичних методик розслідування укрупнених категорій злочинів, які є синтезованою моделлю відповідної категорії злочинів і основою для виділення особливостей розслідування злочинів, що входять до неї [6, с. 93-94; 8, с. 340; 9, с. 141-151]. Прикладами створення подібної комплексної (міжвидової) криміналістичної методики можна назвати методики розслідування злочинів, вчинених посадовими особами [5], злочинів, пов'язаних

з професійною діяльністю [7], корисливо-насильницьких злочинів [13] та ін. Потрібно лише підкреслити, що під міжвидовою (комплексною) методикою розуміється не просто сукупність окремих видових методик, а їх загальна інтегрована модель, що виконує системоутворюючу і методологічну функцію.

Таким чином, розробки теоретичних основ криміналістичної методики ведуться в різних напрямках, що народжують нові підходи, уточнюючи, доповнюючи і оновлюючи відомі і, здавалося б, усталені наукові поняття та положення. Разом з тим, відсутні чіткі позиції по одній з найголовніших проблем її теорії та методології — за системою принципів формування криміналістичних методик розслідування. Крім того, не завжди відрізняються принципи науково-теоретичної розробки приватних методик розслідування, з одного боку, і принципи застосування і побудови методики розслідування злочинів у практичній діяльності з іншого.

У цьому зв'язку треба підкреслити, що формування криміналістичної методики розслідування обумовлюється визначенням тих теоретичних і методологічних передумов, на основі яких можна виявити загальні закономірності та взаємозв'язки, властиві основним об'єктам криміналістичного наукового дослідження: діяльності з розслідування злочинів, з одного боку, та діяльності з їх вчиненню — з іншого. Думається, зазначена мета може бути досягнута за допомогою дієвого, системного та функціонального підходів, що утворюють у своїй системі загальний комплексний підхід, і будучи засобом пояснення, конструювання та прогнозування науково-методичних розробок [15, с. 7-9].

Висновки. На основі висловленого уявляється, що до загальних принципів наукового формування окремих методик

розслідування можна віднести наступні вихідні положення:

1. Вивчення основних об'єктів криміналістичної методики злочини та слідчо-криміналістичної діяльності — з позицій системно-дієвого та функціонального підходів.

2. Використання положень і новітніх досягнень інших наук — як гуманітарних, так і природничих та технічних.

3. Розробка методичних рекомендацій на основі криміналістичного аналізу злочинів і створення їх інформаційно-пізнавальних моделей — криміналістичних характеристик відповідних груп, видів і підвидів злочинів.

4. Використання досвіду слідчої практики шляхом його аналізу та узагальнення з наступною екстраполяцією в теорію розкриття злочинів.

5. Розробка методичних рекомендацій на основі криміналістичної систематики і класифікації злочинів.

6. Розробка приватних методик розслідування з урахуванням особливості предмета доказування у провадженнях певної категорії.

7. Визначення напрямків і завдань розслідування з урахуванням специфіки етапів розслідування.

8. Розробка методичних рекомендацій на основі виділення типових слідчих ситуацій та інформаційно-ситуаційної оцінки завдань і перспектив розслідування.

9. Виділення типових стратегічних і тактичних завдань розслідування і розробка оптимальних програм їх вирішення.

10. Розгляд специфічних тактичних і технічних прийомів і засобів, що використовуються в ході проведення окремих слідчих дій і тактичних операцій.

Побудова структури окремих криміналістичних методик, на наш погляд, обумовлюється названими принципами з урахуванням особливостей конкретної категорії злочинів.

Таким чином, система зазначених принципів є ключем до проблеми теоретичного формування методик розслідування окремих категорій злочинів. Дані принципи детермінують зміст і структуру окремих методик, а також слугують основою для успішної адаптації існуючих методик до розслідування конкретних злочинів або побудови конкретної методики розслідування безпосередньо слідчим за умови відсутності відповідної науково розробленої методики.

Розроблені в криміналістичній науці окремі методики розслідування застосовуються на практиці і адаптуються до умов конкретної слідчої ситуації з урахуванням дотримання наступних положень:

1. Криміналістичний аналіз джерел і змісту вихідної інформації, що дозволяє віднести розслідувану подію до кримінально-релевантної події певного типу (роду, виду) та відкриває можливість правильно обрати і використовувати потрібну методику розслідування з урахуванням особливостей конкретного злочину.

2. Використання криміналістичної характеристики злочинів відповідної категорії для висунення загальних і окремих версій, з'ясування характеру слідчої картини і напрямки пошуку слідів злочину та причетних до нього осіб.

3. Визначення предмета розслідування та кола обставин, які підлягають встановленню. Уточнення, розширення чи зміну даних обставин в міру отримання нової доказової інформації і з'ясування ознак вчиненого злочину.

4. Оцінка конкретної ситуації, яка склалась на початку розслідування, віднесення її до типової ситуації і вибір програми розслідування, що включає загальні версії, типові тактичні завдання, алгоритми їх перевірки та рішення. Коригування програми розслідування залежно від особливостей злочину та діяльності з його розслідування.

5. Облік особливостей змісту стратегічних і організаційно-тактичних завдань на перевірочному, початковому, наступному і заключному етапах розслідування.

6. Планомірне здійснення всіх процесуальних, оперативно-розшукових та організаційних дій в певній послідовності. Коригування плану розслідування в залежності від обставин, що з'ясовуються по кримінальному провадженню (встановлення нових епізодів, зміни кола підозрюваних або обвинувачених, потерпілих і свідків та ін.).

7. Використання за необхідністю відповідних форм взаємодії слідчого з оперативними підрозділами, посадовими особами, фахівцями, населенням.

8. Використання техніко-криміналістичних засобів і тактичних рекомендацій з урахуванням виду розслідуваного злочину, особливостей тактичних завдань і ситуацій при прийнятті рішення щодо проведення певної слідчої дії або конкретної тактичної операції.

На основі наведених принципів практичної діяльності можуть бути розроблені універсальні (базові) програми поетапного розслідування злочинів [16, с. 123-124], використання яких дозволить конструювати індивідуальну слідчу діяльність і за відсутності відповідних окремих методик розслідування.

Нерідко, звертаючи увагу на актуальність методики розслідування тих чи інших злочинів (як правило, нових видів), дослідники відмовляються від її розробки з причини недостатньої кількості або навіть відсутності емпіричного матеріалу. Таку позицію науковців не можна підтримати. Треба погодитися з тим, що криміналісти не повинні чекати поки практика накопичить тисячі судових прецедентів і лише після того взятися за їх узагальнення й розробку рекомендацій з розслідування [4, с. 53]. Керуючись запропонованими принципами фор-

мування окремих методик, доцільно у подібних випадках розроблювати орієнтуючі моделі таких «випереджуючих» методик з подальшим їх коректуванням і поповненням більш конкретним, повним та емпірично підтверджуючим змістом. Такі методики можуть називатися «Теоретичними основами методики розслідування...» відповідної категорії злочинів.

Заслугує на увагу і питання щодо форми і змісту криміналістичних методик розслідування. В сучасних методиках розслідування окремих видів (груп) злочинів нерідко викладаються типові програми розслідування, спрощується й скорочується викладення пояснюючого матеріалу. Дійсно, велика кількість теоретичного матеріалу, детальне викладення дискусійних поглядів, їх критичний аналіз ускладнює сприйняття практиком методичних і тактичних рекомендацій, робить таку методику з точки зору слідчого недостатньо ефективною для практичного використання. Але чи означає це, що теоретичні й методологічні положення при викладенні окремих методик у всіх випадках повинні бути виключені? Зовсім ні. Все залежить від того, на якому етапі формування знаходиться дана методика, наскільки вона теоретично й емпірично обґрунтована, наскільки аргументовані й апробовані рекомендації, які в ній викладаються і, нарешті, кому вона адресована.

Так, в дисертаційних і монографічних дослідженнях повинні знайти відображення науково аргументовані погляди автора на принципи формування запропонованої криміналістичної методики з використанням всього арсеналу теоретичних знань, що стосуються об'єкту і предмету дослідження, повинні бути розглянуті дискусійні питання, раніше

висловлені пропозиції, проаналізована й узагальнена практика, запропоновані власні рекомендації з методики і тактики розслідування даної категорії злочинів.

В підручниках і навчальних посібниках теоретичні положення описуються в більш лаконічній формі та носять пояснюючий характер. В їх змісті обґрунтовуються запропоновані для успішного розслідування методи, прийоми і засоби, рекомендації з їх застосування викладаються в певній системі.

В керівництвах з розслідування злочинів доцільно особливу увагу приділити викладенню програм дій слідчого, які будуються в залежності від криміналістичної характеристики певної групи злочинів і типових слідчих ситуацій. Р.С. Белкін вважає, що програми розслідування не повинні підміняти собою окремі методики, але й не включатися в їх зміст [2, с. 724]. Якщо з першою частиною цієї точки зору слід погодитися, то друга частина викликає заперечення. Гадаємо, що теоретичні дослідження, присвячені розробці окремої методики розслідування, повинні включати і прикладні (прагматичні) аспекти у вигляді рекомендованих програм розслідування. Тому можна погодитися з думкою В.Ф. Журавля, що окремі криміналістичні методики можуть бути виражені у трьох формах: описовій, формалізованій і змішаній [6, с. 125-126]. Головне визначити основну функцію, призначення і адресат запропонованої методики та збалансувати в її положеннях теоретичну, пояснювальну і прагматичну складові.

Викладені положення торкаються далеко не всіх проблем криміналістичної методики розслідування, їх розгляд потребує подальшого поглибленого наукового дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Белкин Р.С. Курс криминалистики. М.: Закон и право, 2001. — 837 с.
2. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. — М.: Норма, 2001. — С. — 226-228.
3. Возгрин И.А. Введение в криминалистику. — СПб.: изд-во Юридический центр Пресс, 2003. — 475 с.
4. Гармаев Ю.П. Проблемы создания криминалистических методик расследования преступлений. — СПб.: изд-во Р. Асланова, 2006. — 303 с.
5. Дулов А.В. Основы расследования преступлений, совершенных должностными лицами. Минск: изд-во Белорусс. ун-та, 1985. — 168 с.
6. Журавель В.А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції / В.А. Журавель — Х.: Вид. агенція "Апостіль", 2012. — 304 с.
7. Ищенко Е.П. Расследование преступлений, связанных с профессиональной деятельностью. — М.: Юрлитинформ, 2009. — 352 с.
8. Корноухов В.Е. Методика расследования преступлений: теоретические основы. — М.: Норма, 2008. — 224 с.
9. Косарев С.Ю. История и теория криминалистических методик расследования преступлений. СПб.: изд-во Р. Асланова, 2008. — 495 с.
10. Образцов В.А. Криминалистика: модели средств и технологий раскрытия преступлений. М.: изд-во ИМПЭ-ПАБЛИШ, 2004. — 400 с.
11. Образцов В.А. Криминалистика: парные категории. — М.: Юрлитинформ, 2007. — 296 с.
12. Старушкевич А. Проблема загального та окремих методів розслідування злочинів у криміналістиці // Право України. — 2004. — № 5. — С. 105-109.
13. Тищенко В.В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів: автореф. дис. д.ю.н. — Харків, 2003. — 34 с.
14. Тищенко В.В. Корыстно-насильственные преступления: криминалистический анализ. Одесса: Юрид. литература, 2002. — 360 с.
15. Тищенко В.В. Криміналістичні технології в теорії і практиці розслідування // Актуальні проблеми держави і права. / Збірник наукових праць. — Вип. 44. — Одеса: Юридична література, 2008. — С. 18-24.
16. Тищенко В.В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів. — Одеса: Фенікс, 2007. — 260 с.
17. Тищенко В.В. Теоретичні засади формування технологічного підходу в криміналістиці. — Одеса: Фенікс, 2012. — 260 с.
18. Чурилов С.Н. Криминалистическая методика: История и современность. М.: "Маркетинг", 2002. — 370 с.
19. Чурилов С.Н. Методика расследования преступлений. Общие положения. М.: Юстицинформ, 2009. — 232 с.
20. Чурилов С.Н. Криминалистическая методика расследования: проблемы, тенденции, перспективы. — М.: Юстицинформ, 2011. — С. 20-32.
21. Шавер Б.М. Об основных принципах частной методики расследования преступлений // Социалистическая законность. — 1938. — № 1. — С. 42-56.
22. Шмонин А.В. Методика расследования преступлений. — М.: Юстицинформ, 2006. — 464 с.
23. Шмонин А.В. Методология криминалистической методики. Юрлитинформ, 2010. — 416 с.
24. Щур Б.В. Теоретичні основи формування і застосування криміналістичних методик. — Х.: Харків юридичний, 2010. — 320 с.
25. Яблоков П.П. Криминалистика: природа и система. — М.: Юристъ, 2005. — 174 с.

Tishchenko V.V.

Current status and some problems of forensic investigation techniques.

Summary. This article explores some of the problems of the current state and trends of the final section of criminology — methods of investigating crimes. The views of contemporary scientists and criminologists on the principles of formation of forensic techniques. Proposed allocation of two levels of the following principles: aimed at forming principles theoretical development of certain forensic techniques and designed to optimize the practice of investigating crimes. Copyright expressed views on classification, content and form separate forensic investigation techniques.

Keywords: forensic methods of investigation of crimes, principles of formation of forensic techniques, classification, content, form separate forensic investigation techniques.

Тищенко В.В.

Современное состояние и некоторые проблемы развития криминалистической методики расследования.

Аннотация. В статье исследованы некоторые проблемы современного состояния, и тенденции развития заключительного раздела криминалистики — методики расследования преступлений. Проанализированы взгляды современных ученых-криминалистов на принципы формирования криминалистической методики. Предлагается выделение двух уровней следующих принципов: 1) направленных на формирование принципов теоретической разработки отдельных криминалистических методик и 2) предназначенных оптимизировать практическую деятельность по расследованию преступлений. Высказаны авторские взгляды на классификацию, содержание и формы отдельных криминалистических методик расследования.

Ключевые слова: криминалистическая методика расследования преступлений, принципы формирования криминалистической методики, классификация, содержание, форма отдельных криминалистических методик расследования.

